

HALEF EL-AHMER'İN ARAPÇA DİLBİLGİSİ ÖĞRETİM METODU

Dr. Öğr. Üye. Orhan OĞUZ*

ÖZ

Her dilde birçok dilbilgisi kuralı vardır. Fakat bu kurallar içinde bazı kurallar daha sık kullanılır. Dil asıl itibarıyla bu çok kullanılan kurallar etrafında döner. İnsanlar günlük hayatta yaygın kullanılan kurallarla konuşur, yazılanları okur, dinlediğini anlar. Günümüzde yabancı dil öğretiminde dilbilgisi ağırlıklı yöntem terk edilmeye başlanmıştır. Çünkü uzun zaman yabancı dil öğretiminden dilbilgisi öğretimi anlaşılmış ve uygulanmıştır. Aynı durum Arapça için de geçerlidir. Arapça dilbilgisi öğretiminin tarihini incelediğimizde bu sıkıntının sadece bu gün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Geçmişte aynı sıkıntıyı dilbilgisinin kolaylaştırılması olarak dile getirmişlerdir. Bu konuyu dile getiren alimlerden biri de Halef el-Ahmer'dir. Kendisi Arapça dilbilgisinin öğrencilere kolay öğretilmesi amacıyla Mukaddime fi'n-Nahv "Dilbilgisine Giriş" adını verdiği bir kitap yazmıştır. Halef el-Ahmer Türk asıllı bir alimdir. O, Arap dili ve edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Anne ve babası günümüzde Özbekistan sınırlarına dahil olan Ferganalıdır. Kuteybe b. Muslim tarafından esir alınmış ve Irak'a getirilmişlerdir. Burada Basra valisi Bilal b. Ebu Burde el-Eşari'ye hediye edilmişlerdir. Böylece anne ve babası Basra'ya yerleşmişler el-Ahmer de hicri 115 yılında Basra'da dünyaya gelmiştir. Bu çalışmada iki hedef belirlenmiştir. Bunlardan birincisi dilbilgisinin kolaylaştırılması ile ilgili geçmişten bir örnek vermek. İkincisi ise Türk asıllı bir alimin bu konuda yaptığı çalışmalarını günümüze taşımak. Çünkü dil ve edebiyat sadece belli bir ırkın ürünü değildir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Öğretimi, Dilbilgisi, Arapça

ARABIC GRAMMAR TEACHING METHOD OF HALEF AL-AHMAR

ABSTRACT

There are many grammatical rules in every language. However, some rules within these rules used frequently. The language essentially revolves around these rules used commonly. People talk with common rules in daily life, read the writing and understand what they hear. Nowadays, grammar-weighted method in foreign language teaching started to abandon. Because from foreign language teaching was understood and implemented the teaching of grammar for a long time. The same applies to Arabic. When we examine the history of Arabic grammar teaching, this distress is not only today. In the past, they have raised the same distress facilitating grammar. One of the scientists is Khalaf al-Ahmar said about this subject. He wrote a book called do Introduction to Grammar to teach Arabic grammar to students. Khalaf al-Ahmar is a scholar of Turkish origin. He has an important place in Arabic language and literature. His mother and father are from Ferghani that in the borders of Uzbekistan today. They war taken captive by Kuteybe b. Muslim and brought to Iraq. Here, they given as gift to governor of Basra Abu Burde Bilal b. al-Ashari. el-Ahmer was born in 115 in Basra. Two targets identified in this research. First, it is give examples about facilitating grammar from the past. Second, one is to carry to our day the studies of a Turkish scholar on this subject. Because language and literature are not just products of a certain race.

Keywords: Foreign Language Teaching, Grammar, Arabic

Giriş

* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, arapcadersi@hotmail.com , ORCID No: 0000-0001-5467-3671

Bir toplumda dil ve edebiyat sadece o toplumun fertleri arasında oluşturulan bir süreç değildir. Dil ve edebiyatlarının oluşmasında başka milletlerin etkileri inkar edilemez. Toplumlar daima birbirleri ile siyasi, ekonomik ve sosyal yönden etkileşim halindedir. Bu etkileşim dil ve edebiyatta da kendini göstermektedir. Arap dili ve edebiyatı çalışmalarının içerisinde Türklerin bulunduğu ve çok etkin bir rol oynadıkları tarihi bir gerçektir (Yaltkaya, 1942, s. 321). Türkler Abbasi devleti ile birlikte hem yönetimde, hem askeriyede hem de ilim hayatında çok önemli görevler üstlenmiş ve bu tarihten sonra ilim hayatında çok etkin rol oynamışlardır. Türkler bu dönemden itibaren Arap Dili ve Edebiyatına da hizmet etmişler bu konuda çok önemli eserler vermişlerdir (Oğuz & Dabbagh, 2018). Türklerin bu konudaki gayretleri o kadar ileri boyutlara varmıştır ki Selçuklularda bilim dili Arapça ve Farsça olmuş Osmanlılarda bilim dili olarak Arapça kullanılmıştır. Bunun sebebi Türklerin Arapça yazdıkları eserleri ve Arapça alanındaki çalışmalarını İslam dinine hizmet olarak görmeleridir. Bu anlayış ana dili Türkçe olan birçok âlimin Arapça eserler vermesini sağlamıştır (Gürkan, 2007, s. 600). Bu âlimlerden ve telif ettiği eserlerden bazılarını zikretmek konunun daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır.

ez-Zemahşeri: Hicri 467 yılında dünyaya gelen ez-Zemahşeri, Türkmenistan'da Harizm bölgesindeki Zemahşer bölgesindedir. Tam adı Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed'dir. Fakat doğduğu yere nisbeten kendisine ez-Zemahşeri lakabı verilmiştir ve bu lakabı ile meşhur olmuştur. Fars asıllı olduğu da iddia edilen ez-Zemahşeri bu bölgenin büyük çoğunluğunu Türkler oluşturduğu için Türk asıllı olması daha çok kabul gören bir görüştür. Tefsir ile ilgili Keşşaf adlı eseri ve Esasu'l-Belağa adlı sözlüğü vardır. Eserlerini Arapça kaleme almıştır. (Öztürk & Mertoğlu, 2013, s. 235)

Maturidi: İmam Maturidi İslami ilimler içinde önemli bir yere sahiptir. İslam itikadi mezheplerinden maturidiliğin kurucusudur. Günümüzde Özbekistan sınırları içinde yer alan Maturid'de dünyaya geldiği için kendisine bu lakap verilmiştir. Tam ismi Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî (ö. 333/944) dir (Özen, 2003, s. 146)

Semerkant ve çevresinin Türkler'in çoğunlukta bulunduğu bir bölge olması göz önüne alındığında Mâtürîdî'nin Türk asıllı olduğunu söylemek mümkündür. (Özen, 2003, s. 148). En önemli eseri Kitabü't-Tevhid'dir.

Ebu's-Suud: 1490 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Ebusuud Efendi iyi bir ilim tahsili görmüştür. 1545 yılında Fenarizade Muhyiddin Efendi'den sonra şeyhülislamlık makamına yükselmiştir. (Akgündüz, 1994, s. 365) bilgi ekle

Ebussuud Efendi birçok eseri Arapça olarak telif etmiştir. Kur'an-ı Kerim'i baştan sona tefsir eden alimlerin içerisinde yer almaktadır. Arapça telif ettiği eserlerinden birisi İrşadu'l-Akli's-Selim ile Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim adın verdiği tefsir kitabıdır (Akgündüz, 1994, s. 369).

Farabi: 871 yılında Türkistan'ın Farab şehrinde dünyaya gelmiştir (Kaya, 1995, s. 145). Farabi çocukluğundan itibaren iyi bir Arapça eğitimi almış ve bu eğitim sayesinde Arapça eserler telif etmiştir. En önemli kitabı el-Medinetu'l-Fadıla'dır (Kaya, 1995, s. 157).

Birgivi: Asıl adı Takıyyüddin Mehmed olan İmam Birgive, 1523'te Balıkesir de dünyaya gelmiştir (Yüksel, 1992, s. 191). Onun Arap grameri konusunda telif ettiği iki

eseri Avamil ve Izhar Osmanlıda uzun süre medreselerde okutulmuştur (Yüksel, 1992, s. 193).

Yukarıda birkaç örneğini saydığımız Türklerin Arapça alanında yazdıkları kitapların incelenmesi ve üzerinde araştırmalar yapılması çok önemli bir husustur. Bu alanda yapılacak çalışmalar Arapça öğrenenler için bir rol model olacaktır. Çünkü Türkiye’de eskiden beri Arapça diline karşı bir ön yargı bulunmaktadır. Arapça zor bir dil olarak görülmektedir.

Esasen Türklerde dil öğrenme genel itibarıyla sıkıntılı bir durumdur. Bu sadece Arapça için geçerli değildir. Bütün diller için geçerlidir. Yabancı dil dersleri hem ortaokulda hem lisede hem de üniversitede görülmesine rağmen bu dersleri alan öğrenciler konuşamamakta, yabancı dilde yazılmış bir metni okuyup tercüme edememektedirler. Hatta günümüzde yabancı dile başlama yaşı ilkökul seviyesine inmiştir. Dil öğretimindeki bu sıkıntılar üzerine sürekli tartışmalar yapılmakta, yeni metotlar denenmektedir.

Türkiye’de dil öğretiminin önünde duran temel problemlerden biri insanların dil öğrenmeye karşı isteksizlikleridir. Yapılan bir araştırmada yabancı dil öğretiminde istenilen başarının sağlanamamasında, dil öğrenecek kişiyi ilgilendiren faktörler araştırılmış çıkan sonuçlar şöyle sıralanmıştır:

1. Yabancı dile karşı isteksizlik ve ön yargı
2. Pratik eksikliği
3. Yabancı dile öğrenmek için değil, dil sınavını geçmek için çalışılması
4. Telaffuz hatalarından korkma
5. Yabancı dil öğrenme yöntemlerinin bilinmemesi,
6. Kelime eksikliği
7. Dil öğrenmek için hazır bulunuşluluğun yetersiz olması (Özer & Korkmaz, 2016, s. 73).

Dikkat edilirse dil öğrenecek kişiyi ilgilendiren faktörler içerisinde ilk sırada yabancı dile karşı isteksizlik ve ön yargı gelmektedir. Yabancı dil öğrenmek için hazır olmayan kişi bu konuda mazeretler üretmekte ve ilk olarak söylediği söz bu dil çok zor, bu yüzden öğrenemiyorum olmaktadır.

Arapça Öğretimindeki Zorluklar

Bu sıkıntılar Arapça öğretimi için de geçerlidir. Arapça da zor bir dil olarak görülmektedir. Bu anlayışın bazı sebepleri vardır. Bunlar:

1. Arapça ile Türkçenin farklı yapıda olması. Türkçe eklemeli bir dildir. Buna karşın Arapça çekimli bir dildir. Örnek olarak Türkçede yazmak kökünden gelen fiiller, geçmiş zamanda yazdım, yazdın, yazdı, yazdık, yazdınız, yazdılar olarak çekilmektedir. Şimdiki zamanda ise yazıyorum, yazıyorsun, yazıyor, yazıyoruz, yazıyorsunuz, yazıyorlar şeklinde yaz köküne gelen eklerle yapılmaktadır.

Ama aynı fiilin Arapçası olan كَتَبَ fiilini kişilere göre çekilince geçmiş zaman çekiminde كَتَبْتُ yazdım, كَتَبْتَ yazdın, كَتَبَ yazdı, كَتَبْنَا yazdık, كَتَبْتُمْ yazdınız, كَتَبُوا yazdılar şeklinde fiillerin sonuna ek gelmektedir. Şimdiki zamanda ise أَكْتُبُ yazıyorum, تَكْتُبُ yazıyorsun, يَكْتُبُ yazıyor, نَكْتُبُ yazıyoruz, تَكْتُبُونَ yazıyorsunuz, يَكْتُبُونَ yazıyorlar şeklinde çekilmektedir. Bu çekimde bazı fiillerin sadece başına ek gelirken bazılarının hem başına hem sonuna ek gelmektedir.

Ayrıca Arapçada Türkçeden farklı olarak tekil, ikil, çoğul, kavramının olması, bütün kelimelerin müzekker (eril) ve müennes (dişil) olarak ayrılması da Türkçeden

farklılığını göstermektedir. Bunların dışında Arapça ile Türkçe arasında birçok yapı farkları bulunmaktadır. Bunların hepsini saymak bu araştırma içerisinde mümkün değildir. Bu ayrı bir araştırma konusu olur. Burada iki dil arasındaki farkı göstermek için birkaç örnek verdik. Bu farklılıklar Arapça öğrenen kişilerin Arapçayı zor bir dil olarak görmelerinde etkili olmaktadır.

2. Arapça öğretim metotlarındaki yanlışlıklar. Arapçanın zor olarak düşünülmesinde etkili olan konulardan biri de Arapça öğretim yöntemidir. Türkiye’de Arapça öğretimi Osmanlı döneminde Emsile, Bina, Maksud, İzhar, Avamil gibi kitapların sıra ile okunması ve ezberlenmesi esasına dayanıyordu. Bu kitaplar Arapçanın nahiv yani dilbilgisi kurallarını ve sarf yani fiil çekimi kurallarını öğreten kitaplardır. Yani Arapça öğretimi deyince dilbilgisi öğretimi akla geliyordu. Zamanın şartlarına göre düşündüğümüzde o zamanki topluma hitap eden bu metot günümüz toplumuna hitap etmemeye başlamıştır. Çünkü geçmişte Arapça öğretiminden beklenen hedef dini metinlerin okunması ve tercüme edilmesi idi. Ama günümüzde Arapça öğrenen bir kişiden aynı zamanda konuşması, dini metinleri okuyup anladığını gibi modern metinleri de okuyup tercüme edebilmesi istenmektedir. Bu da Arapça öğretiminde yeni metotların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Elbette ki sadece yeni metotların uygulanması da yeterli değildir. Çünkü yukarıda zikrettiğimiz gibi Türkiye’de insanların dil öğrenmeye karşı bir isteksizliği bulunmaktadır. Genelde var olan dil öğrenmeye karşı isteksizliği ve özelde Arapçanın zor olduğu ön kabulünü ortadan kaldırabilmek için insanları dil öğrenmeye teşvik edecek birtakım unsurlara da ihtiyaç vardır.

Arapçayı zor bir dil olarak düşünen kişiler geçmişte Türklerin içerisinde Arapça alanında önde gelen dilci ve edebiyatçıların olduğunu ve bu alimlerin çok kıymetli eserler kaleme aldıklarını bilmeleri onlar üzerinde olumlu tesir yapacaktır.

Halef el-Ahmer’in Hayatı

Arapça alanında çok önemli çalışmaları olan Türk alimlerden biri de Halef el-Ahmer’dir. el –Ahmer Arap dünyasında en meşhur edebiyatçısı olan Asmai’nin (ö. 828) ve genel olarak Basralıların hocasıdır (Yaltkaya, 1942, s. 321). Basra şehrinin Arap dilinde çok önemli bir yeri vardır.

Anne ve babası günümüzde Özbekistan sınırlarına dahil olan Ferganalıdır. Kuteybe b. Muslim tarafından esir alınmış ve Irak’a getirilmiştir. Burada Basra valisi Bilal b. Ebu Burde el-Eşari’ye hediye edilmiştir. Böylece anne ve babası Basra’ya yerleşmişler el-Ahmer de hicri 115 yılında Basra’da dünyaya gelmiştir. el-Eşari’nin bu aile üzerinde çok önemli etkisi olmuştur. Önce anne ve babasını azad etmiş daha sonra da çocukları el-Ahmer’i himayesine almış ve onun iyi bir eğitim almasını sağlamıştır. el-Eşari daha önce de el-Ahmer’in hocası Hammad er-Raviye’yi (ö. 776) himayesine aldığı bilinmektedir (İbnu’l-Mu’tez, tsz, s. 148) (Durmuş, 1997, s. 234). Böylece dönemindeki çok önemli âlimlerden ders alma imkânı bulmuştur. Bu hocalarından bazıları şunlardır: Nahiv (dilbilgisi) derslerini aldığı hocaları İsa b. Ömer es-Sekafi (ö. 776) ve Yunus b. Habib (ö. 799) en-Nahvi’dir. Şiir derslerini aldığı hocası ise eski Arap şiirlerini derleyen ve onların sonraki nesillere intikalinde büyük hizmeti olan Hammad er-Raviye’dir (el-Ahmer, 1961, s. 13).

Bu hocasından aldığı dersler sayesinde Halef el-Ahmer’in Arap edebiyatına özellikle de Arap şiirine önemli katkıları olmuştur. O, hocası Hammad er-Raviye’den işittiği şiirleri rivayet etmiş ve bu Basra’da şiir rivayeti hareketinin başlamasına neden olmuştur (Yaltkaya, 1942, s. 321).

Halef el-Ahmer'in Dilbilgisi Öğretimi Metodu

Araştırmamızda Halef el-Ahmer'in Arapça öğretimine dair fikirlerini inceleyeceğiz. el-Ahmer bu konuya çok önem vermiştir. Özellikle dilbilgisi konularının ağır olmasından şikâyetçidir (el-Ahmer, 1961, s. 33).

Arapça öğretimi geçmişte üç temel esasta yapılmıştır. Birincisi kelime bilgisi ve fiil çekimlerinin verildiği sarf ildir. İkincisi dilbilgisi konularının yer aldığı nahiv ildir. Üçüncüsü de bu iki disiplinin verilmesinden sonra gelen ve dilin daha çok edebi özelliklerini yansıtan belagat ildir. Halef el-Ahmer yazılmış olan nahiv kitaplarındaki konuların uzunluğundan ve çok illet verilmesinden şikâyet etmektedir. Hâlbuki ona göre Arapça öğrenen ve öğretenlerin çok geniş dilbilgisi konularına ihtiyaçları yoktur. Nahiv ilmi ile ilgili kaleme aldığı ve Mukaddime fi'n-Nahv adı verdiği kitabını yazma sebebini şöyle anlatmaktadır. *"Nahiv ve Arapça bilginlerinin hepsine baktım. Onlar kitaplarında konuları çok uzatmışlar ve illetlere çok yer vermişler. Ama Arapça öğreten ve öğrenenlerin ihtiyaçlarını göz ardı etmişlerdir."* (el-Ahmer, 1961, s. 33).

Aynı durum günümüz için de geçerlidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Türklerde Arapça öğretimi deyince uzun süre nahiv yani dilbilgisi öğretimi anlaşılmış ve uygulanmıştır. Şurası muhakkaktır ki her dilde birçok dilbilgisi kuralı vardır. Bu kuralları geniş bir daire içine alarak gösterebiliriz. Bu dairenin içine daha küçük bir daire çizelim ve bu daire de sık kullanılan dilbilgisi kurallarını gösterebiliriz. Kişi günlük hayatta bu küçük daire içindeki dilbilgisi kurallarını kullanır. Bildiği dilbilgisi kuralı çok az olmasına rağmen o dili konuşur, okuduğunu anlar. Yabancı dil öğrenen kişiler de aslında en azından dildeki sık kullanılan kuralları öğrenseler o dili iyi bir şekilde konuşacak, okuyacak ve anlayacaklardır. Arapçadan örnek vermek gerekirse Arapçada meful çeşitleri vardır. Mefulun bih Türkçedeki nesneye karşılık gelmektedir. Mefulun Fih, fiilin yer ve zamanını bildirir. Bunlar çok kullanılmaktadır. Ama mefulün meah bir eylemin başka biri ile beraber yapıldığını belirtir. Ama Arapçada çok az kullanılan bir kuraldır. Ancak edebi metinlerde nadiren görülür. Ama bu kural Arapçanın üniversite düzeyinde öğretildiği İlahiyat Fakültelerinde hazırlık sınıflarında verilmektedir.

Aynı sıkıntıları hisseden el-Ahmer kitabı yazış sebebini bu şekilde zikrettikten sonra kendi kitabı ile ilgili bilgiler vermektedir. Yazdığı kitapta Arapçaya yeni başlayan bir kimsenin öğrenmesi gereken bütün bilgileri verdiğini, ama bu bilgileri öğrencinin anlayacağı ve ezberleyeceği şekilde kolaylaştırarak verdiğini vurgulamaktadır (el-Ahmer, 1961, s. 34).

Nahvin kolaylaştırılması konusu Arapçada تيسير (teysir) kelimesi ile ifade edilmektedir. Eş anlamlıları تبسيط (tabsid) ve تخفيف (tahfif) kelimeleridir. Ama kavram olarak تيسير kelimesi kabul görmüştür. Kavram olarak yeni olmasına rağmen, nahvin kolaylaştırılması fikri eski alimlerce de gündemde tutulan bir konudur (Şerfavi & Huseyni, 2015, s. 149). Bu konuda Arap Dili ve Edebiyatının önemli bir ismi el-Cahız (ö. 868) el-Hayevan ismini verdiği kitabında, yine Arap dili ve edebiyatının önemli bir ismi olan özellikle nahivde meşhur olan el-Ahfeş'e (ö. 793) nahvin kolaylaştırılması için şu tavsiyelerde bulunmaktadır: *"Ebu'l-Hasen el-Ahfeş'e dedim ki: Sen insanlar içinde nahvi en iyi bilensin. Niçin kitabını tamamen anlaşılır yapmıyorsun. Biz bir kısmını anlıyoruz. Ama çoğunluğunu anlamıyoruz..."* (el-Cahız, 1424 h., s. 1/62-63).

el-Cahız ve el-Ahfeş hicri ikinci yüzyıl alimlerindedir. Bu dönem Müslüman dünyasında ilimlerin derlendiği bir dönem olarak bilinmektedir. Yani İslam kültürü ile ilgili kitapların yeni derlenip telif edilmeye başlandıkları bir dönemdir. Bu dönemde

dilbilgisinin kolaylaştırılması ile ilgili talepler konunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Halef el-Ahmer'in Arapça dilbilgisini kolaylaştırmak için yazdığı kitap, mukaddime ve her birine bab başlığını koyduğu 33 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüme geçmeden önce el-Ahmer, Arapçada kelimenin bölümlerini açıklamıştır. Burada kelimenin bölümlerini isim, fiil ve harf olarak üçe ayırmıştır. Bu klasik Arapça dilbilgisi kitaplarında ilk önce verilen konudur. Fakat el-Halef burada harflerin diğer kelimelere etkisinden bahsetmiştir. Burada şunu zikretmek gerekir. Kelimenin bölümlerinden biri olan harf, alfabenin harfleri değildir. Kendi başlarına anlamı olmayan ama başka bir kelimeye geldiğinde o kelimeye bir anlam değişikliği yapan eklerdir. Harflerin kelimelere etkisini de hem isimlere hem fiillere etkisinden bahsetmiştir. İsimlere etkisini cümle içinde göstermemiş sadece kelime örneği vermiştir. Bunlar merfu, زَيْدٌ - مُحَمَّدٌ (Zeyd ve Muhammed) Mansub, زيدا - محمدا (Zeyd'e ve Muhammed'e), mecrur زيد و محمد şeklinde (el-Ahmer, 1961, s. 35). Mecrur Türkçede tam karşılığı olmayan bir kavramdır. Kelimenin başına harfi cer dediğimiz Türkçede durum eklerine benzer bir yapının gelmesidir. Örnek olarak ismin ayrılma hali olan den anlamına gelen من kelimesi Zeydi siminin başına getirildiğinde زيد من Zeyd'den anlamına gelir. Burada eleştiri getirilebilecek bir durum örneklerin cümle içinde verilmemiş olmasıdır. Çünkü aynı isimler birer cümle yazılarak verilseydi daha anlaşılır olurdu. Fakat burada şunu da göz ardı etmemek gerekir. Bu kitap anadili Arapça olanlar için yazılmış bir kitaptır. Biz incelerken yabancılara Arapça öğretimi açısından bakabiliriz. Bu da bizi çok yanlış değerlendirmelere götürebilir.

Arapçaya giriş olarak düşünebileceğimiz bu başlangıçtan sonra kitabın otuz üç bölümünden ilk üç bölümü yukarıda örneklerini verdiğimiz isimleri merfu, mansub ve mecrur yapan harflerle ilgilidir. Yazar bu harflerin hepsini üç bölümde vermiştir (el-Ahmer, 1961, s. 36-43). Bu usul bu tarz kitapların genel metodudur. Öğretimde tümden gelim metodu uygulanmaktadır. Çünkü öğretim yönteminde ezberin çok önemli bir yeri vardır. Önce konu ile ilgili genel bütün bilgiler ve öğrenilmesi gereken kelimeler verilir. Öğrenciden bu kelimeleri ezberlemesi istenir. Daha sonra bu yapı ve kelimeler sırasıyla açıklanır.

Bu tarz bir yöntemin benimsenmesinde sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçişin de önemli bir etkisi vardır. Çünkü bu dönemden önce Arap edebiyatı uzun bir süre sözlü edebiyat olarak devam etmiştir. Cahiliye döneminde bazı şiirlerin derlenmiş olduğu konusunda bazı görüşler olsa da asıl olan bu dönemin şiirlerinin sonraki nesillere aktarılmasında tek vasıta sözlü rivayettir. Bu da üç şekilde yapılmıştır. Şairler, birbirlerinin şiirlerini rivayet etmişlerdir. Kabileler kendi şairlerinin şiirlerini rivayet etmişlerdir. Çeşitli kabilelerden şiir rivayet eden kimseler düzenlenen şiir meclislerinde şiir rivayet etmişlerdir (Demirayak, 2012, s. 96).

Halef el-Ahmer isimlere etki eden kelimelerden sonra fiillere etki eden kelimelere geçmiştir (el-Ahmer, 1961, s. 48). Burada hem Kur'an-ı Kerim'den hem de Arap şiirinden örnekler vermiştir. Ayetle ilgili örneklerden birisi Yasin suresi 60. Ayette geçen ألم عهد إليكم "Ben size yemin vermedim mi?" cümlesinde geçen لم sonraki fiile etki etmiştir. Dikkat çeken bir husus da verilen örneklerde ayetlerin çok olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim ve şiirden örneklerin verilmesi de bu dönem kitapların bir özelliğidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim ve şiir Arapça dilbilgisinin kaynaklarındandır. Dilbilgisi kuralları belirlenirken bunlardan istifade edilmiştir. Yine burada da kitabın Araplar için

olduğu gözden kaçmamaktadır. Çünkü kitabın başlangıç bölümünde ana dili Arapça olmayanlara daha sonra öğretilen şart konusu da vardır (el-Ahmer, 1961, s. 51).

Başlangıç bilgileri diyebileceğimiz bu bölümlerden sonra Halef el-Ahmer Arapçada çok önemli bir konu olan ve kelimelerin cümle içindeki yerlerini gösteren merfu, mansub ve mecrur kavramlarına geçmiştir. Her kavram için bir bölüm ayırmıştır. Fakat bu bölümlerde kısaca hangi kelimelerin merfu, mansub ve mecrur olacağını bildirmiştir. Yazar bu kavramlara kitabın giriş bölümünde de değinmişti. Fakat orada sadece merfu, mansub ve mecrur yapan harfleri yani ekleri göstermişti. Bu üç bölümde ise hangi kelimelerin merfu, mansub ve mecrur olduğu anlatılmaktadır. Bu kavramlar Türkçedeki cümle öğeleri ile tam olarak örtüşmemektedir. Fakat bazı benzer yönleri vardır. Konunun anlaşılması adına benzeyen yönleri hakkında kısa bir bilgi vermek faydalı olacaktır. Arapçada bir kelimenin merfu oluşu birçok nedenden ileri gelir Türkçeye benzeyen bir tanesi fail yani özne olması durumudur. Mansub kavramının Türkçeye benzeyen özelliğinden birisi mefulün bih yani Türkçedeki nesnedir. Mecrur kavramının ise Türkçede tam karşılığı yoktur.

Burada dikkat çeken bir husus bazı kavramların bu günkü kullandığımız şekliyle kitapta yer almadığıdır. Örnek olarak Arapçada sözde özne için günümüzde Naibu'l-Fail kavramını kullanılmaktadır. Fakat yazar bu kavram için مَا لَمْ يُسَمَّ فَاعِلُهُ faili isimlendirilmeyen ifadesini yazmıştır. Ayrıca isim cümlesinin ögesi olarak kullanılan mübteda kavramı için de aynı kökten gelen el-İbtida kelimesini kullanmıştır (el-Ahmer, 1961, s. 51). Ayrıca Arap dilinde iki önemli ekol olan Basra ve Kufe ekolü arasındaki farklara da değinmektedir (el-Ahmer, 1961, s. 53). Basra ve Kufe ekolü hicri ikinci yüzyılın ortalarında Basra ve Kufe şehirlerinde ortaya çıkan iki nahiv (dilbilgisi) ekolüdür. Bu iki ekol Arapça dilbilgisinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bunun yanında aralarındaki ihtilaflar, aynı kavram için farklı isimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. (Cengiz 2017, 202).

Halef el-Ahmer bu üç kavrama hangi cümle öğelerinin girdiğini belirttikten sonra her kavram bir bölümde açıklamıştır. Ayetlerden ve şiirden örnekler verilmiştir. Ayrıca verilen örnekler tahlil edilmiş ve cümle öğeleri gösterilmiştir. Bu konuda bir örnek vermek faydalı olacaktır. Halef el-Ahmer, “Kâbe’ye girdim ve mal hibe ettim.” anlamına gelen دَخَلْتُ الْكَعْبَةَ وَوَهَبْتُ السَّدَنَةَ (مَالًا) cümlesini örnek olarak vermiştir. Parantez içindeki kelime bir önceki kelimenin açıklamasıdır. Yazar anlamının bilinemeyeceğini düşündüğü bazı kelimeleri kelimenin eş anlamlısı ile açıklamıştır. Bu cümleyi mansub için örnek olarak vermiş ve öğeleri şu şekilde açıklamıştır.

Kabe kelimesi fiilin üzerinde gerçekleştiği yani fiilden etkilenen olduğu için mansubtur. السدنة kelimesi ikinci mefuldür. الكعبة kelimesini açıkladığı ilk cümlede mefulün tanımını yapmış, السدنة kelimesine de ikinci meful demiştir (el-Ahmer, 1961, s. 56).

Halef el-Ahmer حروف الإشارات İşaret harfleri başlığını verdiği bir bölüm açmıştır. Bu bölüm hem verilen isim hem de konunun anlatılışı olarak kendine özgüdür. Çünkü diğer nahiv kitaplarında bu şekilde başlık ve iki konunun bir arada verilmesi görülmemektedir. Öncelikle bu konu diğer kitaplarda اسم الإشارة işaret ismi olarak geçmektedir ve هذا bu هذان bu ikisi هؤلاء bunlar gibi işaret isimleri anlatılmaktadır (İbn Cinni, tsz, s. 104). Halef el-Ahmer ise yukarıda sayılan işaret isimleri ile أنا ben, نحن biz vb. kişi zamirlerin bu bölümde ele almıştır (el-Ahmer, 1961, s. 65).

الحروف التي تقتضي المفعول Konusu biraz kapalı kalmış ve kitabı şerh edip yayına hazırlayan İzzeddin et-Tenuhi tarafından dipnotta açıklanmıştır. Çünkü öncelikle başlık yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilecek şekildedir. الحروف kelimesi harf anlamına gelen حرف kelimesinin çoğuludur. Yukarıda harfin alfabe harfi olmadığını isim ve fiillere gelerek bazı değişiklikler yaptığını ve yeni yeni anlamlar getirdiğini belirtmiştik. Dolayısıyla burayı okuyanlar meful gerektiren harfler olarak tercüme edebilir. Fakat الحرف kelimesinin başka bir anlamı durumudur. Dolayısıyla bu başlığın anlamı “Mefulü gerektiren durumlar” olacaktır. Bu başka kitaplarda rastlamadığımız bir başlıktır. Diğer nahiv kitaplarında bu konuda الحروف kelimesi kullanılmamıştır. Yazar bu bölümde meful yani nesnenin fail yani öznenen önce gelişini anlatmaktadır. Verilen örnekler سَرَّ زَيْدًا خُضْرُوكَ “Gelişin sadece Zeyd’i sevindirdi.” Cümle normalde سَرَّ خُضْرُوكَ زَيْدًا şeklinde fiil, fail ve meful sıralamasına göre gelmeliydi. Bu durumda anlamı “Gelişin Zeyd’i sevindirdi.” olacaktı. زيدا kelimesinin حضورك kelimesinden önce geliş tahsis bildirerek tercümede sadece kelimesini ekletti.

Sonuç

Halef el-Ahmer’in bu kitabı öncelikle Türk asıllı alimlerin Arap diline katkılarına ortaya koymak adına öneme sahiptir. Arapça, Türklerde yüzyıllardır sadece bir yabancı dil olarak düşünülmemiştir. Arapça alanında yapılan çalışmalar aynı zamanda İslam dinine hizmet olarak görülmüştür. Dolayısıyla Halef el-Ahmer’in Arapça dilbilgisini kolaylaştırmak için yazdığı kitabın incelenmesinde önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

1. Dil ve edebiyat sadece belli bir milletin ürünü değildir. Toplumlar tarih boyunca hep değişik ırktan insanların bir araya gelip kaynaşması ile oluşmuşsa dil ve edebiyat da böyledir.
2. Türklerin Arapça alanında yaptıkları çalışmalar üzerinde yapılan çalışmalar hem bu alandaki hizmetlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlayacak, hem de Arapça zor bir dil inancının ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır. Çünkü geçmişte atalarının bu alanda çok önemli katkılarının olduğunu bilen kimseler bu dile daha olumlu bakacaklardır.
3. Dil öğretimi dilbilgisi öğretimi üzerine bina edilmemelidir. Dilbilgisi özellikle dile yeni başlayan öğrencilere ihtiyaç duyacakları kadar verilmelidir.

KAYNAKLAR

AKGÜNDÜZ, A. (1994). Ebussuud Efendi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 365-371). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

DEMİRAYAK, K. (2012). *Arap Edebiyat Tarihi I Cahiliye Dönemi*. Erzurum.
DURMUŞ, İ. (1997). Halef el-Hamer. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 234-236). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.

EL-AHMER, H. (1961). *Mukaddime fi'n-Nahv*. Dimeşk: İhyau't-Turasi'l-Kadime.

EL-CAHİZ, A.-K. (1424 h.). *el-Hayevan*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

GÜRKAN, N. (2007). İslam Medeniyet Dili Arapça'nın Türk Kültüründeki Yeri ve Türklerin Bu Dile Katkıları. *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu* (s. 599-610). Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

İBN CİNNİ, E.-F. (tsz). *el-Lem'u fi'l-Arabiyye*. Kuveyt: Daru'l-Kutubi's-Sekafiyye.

İBNU'L-MUTEZ, A. (tsz). *Tabakatu's-Şuara*. Kahire: Daru'l-Mearif.

KAYA, M. (1995). Farabi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 145-162). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

OĞUZ, O., & Dabbagh, S. (2018). Ermenekli Süleyman Efendi'nin Pratik Arapça Öğretim Metodu. *Ermenek Araştırmaları II* (s. 501-511). içinde Konya: Palet Yayınları.

ÖZEN, Ş. (2003). Maturidi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 146-151). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ÖZER, B., & Korkmaz, C. (2016). Yabancı Dil Öğretiminde Öğrenci Başarısını Etkileyen Unsurlar. *Ekev Akademi Dergisi*.

ÖZTÜRK, M., & Mertoğlu, M. S. (2013). Zemahşeri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 235-238). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ŞERFAVİ, S., & Huseyni, E. (2015). Teysiru'n-Nahv ve Tecdiduhu Darura ve Hutura. *el-Eser*, 149-156.

YALTKAYA, Ş. (1942). Arap Gramer ve Lugatçileri Arasında Türkler. *Türkiyet Mecmuası*, 321-322.

YÜKSEL, E. (1992). Birgivi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (s. 191-194). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.